

V predvianočnom čase v minulom čísle Dieťaťa sme sa spolu s Dr. René Balákom, PhD., morálnym teológom, bioetikom, vysokoškolským pedagógom z Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave zamýšľali nad rodinou a jej miestom v našej spoločnosti. Nad tým, ako sa mení myslenie dnešného človeka a tým aj postoj k dieťaťu. Dnes pokračujeme v cykle našich rozhovorov o viacerých páľčivých témach týkajúcich sa rodiny, ktoré trápia našu spoločnosť. Pozývame vás do nášho Kruhu rodiny a tešíme sa i na vaše reakcie na nastolené problémy.

V KRUHU RODINY 2

NARODENIE I SMRŤ

V KONTEXTE RODINY

Nie je to tak dávno, keď rodina bola tým miestom, kde človek prichádzal na svet a jedného dňa v rodinnom kruhu tento svet aj opúšťal. Dnes je ním väčšinou nemocnica. V prvej časti nášho rozhovoru sme hovorili aj o hodnotových zmenách v spoločnosti. Myslíte, že na zmenu hodnôt má vplyv i narušenie tých prirodzených procesov, ktoré odjakživa prebiehali v rodine? O čo nás ochudobňuje to, že sa tieto jedinečné chvíle v ľudskom bytí preniesli z rodiny do prostredia nemocnice? Keď si deti nezažijú tieto situácie priamo v rodine, nestávajú sa menej empatickými, nepripravenými porozumieť i náročným a veľmi ťažkým chvíľam v živote rodiny a zvládnuť ich ako čosi prirodzené? Nie je to všetko len dôsledok toho, že rodina opúšťa svoje pozície a prenecháva ich štátu?

To sú veľmi zložité bioetické otázky súvisiace aj s prirodzenými funkciami rodiny ako aj s primárnym poslaním manželstva, ktorým je darovať nový život. Otázka by mohla znieť aj tak, či povedať áno aj domácim pôrodom alebo zostať pri súčasnom stave, keď nový ľudský život prichádza na tento svet v pôrodnici. Nemocnica je umelé a parciálne aj neprirodzené prostredie, ktoré často nevytvára prijateľné ľudské podmienky v rámci rodinných vzťahov, čiže sú tam okolo matiek – rodičiek cudzí ľudia a človek nemá pocit domova. Treba však povedať, že to staré chladné nemocničné prostredie bez adekvátneho ľudského empatického prístupu, známe ešte z čias socializmu, sa v posledných rokoch zlepšuje. Potvrdzuje to mnoho žien, ktoré v pôrodniciach vidia pozitívne zmeny v snahe o určitú imitáciu dôverného domáceho prostredia. Podstatný je však prístup zdravotníckeho personálu, ktorý by mal byť hlavným činiteľom vytvárajúcim adekvát-

ne prostredie pre čo najlepšie psychologické (emocionálne) rozpoloženie rodičky, na čom by sa však (podľa môjho subjektívneho názoru) mali podieľať najmä manželia – otcovia. Keď sme s manželkou riešili tieto otázky pri pôrodoch našich detí, tak vždy chcela (ako aj ja sám), aby som bol osobne prítomný pri príchode našich detí na svet. Pre mňa to bol úžasný zážitok a slovami nevyjadriteľná skúsenosť, upevňujúca moju úctu, rešpekt a vďačnosť voči mojej manželke, aj keď sa pôrod odohrával v nemocnici. Nie vždy to bolo jednoduché z hľadiska zabezpečenia logistiky rodiny, ale napokon sa to vždy podarilo. Na túto otázku sa pozerám z dvoch rovín. Na jednej strane bezpodmienečne rešpektujem primát rodiny pred akoukoľvek inou formou ľudských vzťahov, čiže aj pred spoločnosťou. Som z celej duše presvedčený o tom, že rodičia a najmä budúca matka má právo voľby, kde a ako chce priviesť svoje dieťa na svet, samozrejme v medziach rešpektovania ľudskej dôstojnosti ženy a dieťaťa. Narodenie dieťaťa je nesmierne dôležitá a významná udalosť v živote manželov, ktorí sa stávajú rodičmi, na ktorej by mali byť primeraným spôsobom účastní aj ostatní členovia rodiny. A to nielen tá najužšia rodina, teda otec, matka a deti, ale možno aj ostatní členovia širšej rodiny. Pretože rodina je to prirodzené a jediné miesto, kde nastáva zjavenie ľudského života – novej ľudskej bytosti, čiže je to promócia osoby. Príchod dieťaťa na svet je jednou z najdôležitejších udalostí v živote pre všetkých členov rodiny – pre manžela a otca, ako aj pre ostatné deti. Na druhej strane tejto problematiky je prítomná aj argumentácia, ktorá hovorí proti voľbe pôrodu doma a to predovšetkým kvôli medicínskym dôvodom. Pôrodnice sú predsa len dobre

vybavené, ak by nastali predvídateľné, ale aj neočakávané medicínske komplikácie, a to aj z hľadiska odbornej kvalifikácie zdravotníckeho personálu, aj čo sa týka technického vybavenia, ktoré treba niekedy použiť, ak nastanú závažné komplikácie týkajúce sa matky alebo novorodenca.

Tie veru často nemožno predvídať.

Jednoducho môžu reálne nastať a z hľadiska zdravého rozumu je lepšie byť z medicínskej stránky čo najlepšie pripravený. Sú tu určité pre a proti, ktoré môžu mať individuálny charakter – napríklad predpokladané rizikové pôrody alebo zdravotný stav rodičky môže byť komplikovaný sám osebe do takej miery, že je určite rozumnejšie riešenie rodiť v nemocnici ako doma. Z hľadiska bioetiky nikto uspokojivo nevyrieši s definitívnou platnosťou otázku slobodného a zodpovedného výberu miesta, kde žena privedie na svet dieťa. Nie som síce priateľom kazuistickej bioetiky, ale každý prípad je jedinečný, ako je jedinečná ľudská osoba. Každá žena má iný zdravotný stav a iné možnosti zabezpečiť si priamo doma adekvátnu zdravotnú starostlivosť. To všetko robí každý tento prípad natoľko individuálnym, že vyniesť nejaké všeobecné etické rozhodnutie, či povedať jednoznačne áno alebo nie domácim pôrodom, by bolo nezodpovedné. Udalosť zrodzenia nového života je veľmi dôležitá pre manželov, ktorí sa stávajú rodičmi, pre ich deti a všetkých blízkych príbuzných. V domácich podmienkach ide o skúsenosť, ktorú môžu ostatní príslušníci rodiny nadobudnúť formou bližšej spoluúčasti, aj keď nie sú priamo v miestnosti, kde pôrod prebieha. Okamžite sa môžu spolu tešiť z narodenia dieťaťa. Považujem za veľkú etickú vý-

zvu pre zdravotnícky systém, aby sa pôrodnice stali tým miestom, ktoré bude v čo najväčšej miere imitovať rodinné prostredie. To možno dosiahnuť nielen technickými prostriedkami v zmysle dobrého vybavenia pôrodníc, ale najmä profesionálnou prípravou personálu tak, aby rodička a aj otec dieťaťa, ktorý ju sprevádza pri pôrode, mali možnosť privítať nový život v prostredí a atmosfére, ktoré by sa čo najviac približovali domácejmu prostrediu. To by istým spôsobom mohlo jednoznačných zástancov domácich pôrodov podnietiť, aby sa zamysleli nad tým, že predsa len nemocnica je vo väčšine medicínsky komplikovaných prípadov omnoho lepšie vybavená aj personálne aj technicky, oproti možnosti individuálneho pôrodu v domácich podmienkach.

Ženy neraz uvažujú o pôrode doma práve kvôli nedobrej predchádzajúcej skúsenosti z pôrodu v nemocnici. I keď treba spomenúť, že dnes je už situácia predsa len iná, ako bola napríklad pred 20 rokmi, keď som priviedla na svet svoje deti ja. Vtedy bol nemyšliteľný hoci aj pôrod v prítomnosti otca. Myslím, že nie som nejaká padavka, ktorá by zlyhávala vo vypätých situáciách, ale môžem povedať, že som v živote neprežila väčší pocit osamelosti ako vo chvíli, keď sa za mojím mužom zatvorili dvere pôrodného oddelenia a ja som zostala sama. Bola nedeľa ráno, všade ticho a pusto...

Bol som prítomný pri všetkých pôrodoch našich detí, čo bolo pre nás rodičov veľkým darom (najmä pre moju manželku), aj keď sme museli platiť za tzv. extra službu, čo považujem za zvrátené, aby sa komercionalizovala priama prítomnosť otca pri narodení jeho vlastného dieťaťa. Pri jednom pôrode, keď som nestihol prísť s dostatočným predstihom, ma manželka privítala slovami – *Kde si takto bol?* Fázy pred pôrodom, ako aj samotný pôrod, sú pre ženu nesmierne náročné po každej stránke. V úplne inej súvislosti som kdesi čítal, že obavy (strach) a bolesti (duševné či fyzické) sa rozdávaním znižujú a radosť sa rozdávaním zväčšuje. Odvažujem sa povedať, že najmä v týchto chvíľach to platí dvojnásobne. Delíť sa o tieto chvíle s tým najbližším človekom, to by mali pôrodnice štandardne umožňovať a dnes sa to aj čiastočne deje. Hoci životné okolnosti rodiny sú niekedy aj také, že nie vždy sa to dá zrealizovať, lebo manželia – otcovia jednoducho z rôznych objektívnych príčin nemôžu byť pri pôrode osobne účasní. Práve ten pocit reálnej opustenosti, osamelosti a vzťahovej odcudzenosti v nemocnici má negatívny vplyv na psychoemocionálny stav rodičky. Manželka si skúsenosť, že som bol vždy v týchto chvíľach pri nej, pochvaľuje ako veľmi pozitívnu a zároveň dôležitú nielen pre zvládnutie pôrodu, ale aj pre naše manželstvo. A aj pohľad manžela na svoju manželku, podľa môjho subjektívneho presvedčenia, vedie ešte k väčšej úcte muža k žene, pretože si na základe osobnej skúsenosti spoluúčasti uvedomuje, aký ťažký a bolestný je zrod života. Pôrod je istým spôsobom hraničnou situáciou a my pri ňom vidíme, aké dôležité je byť emocionálne pripravení na sprevádzanie svojho najbližšieho človeka v ťažkých chvíľach života. Na základe vlastnej skúsenosti som si uvedomil pozitívny efekt osobnej prítomnosti na manželku – rodičku a ona sama si nevedela predstaviť moju potenciálnu neprítomnosť. Teda aj opakovaná osobná skúsenosť, nielen vedecké teoretické poznatky, ma oprávňuje

tvrdiť, že prítomnosť sprevádzajúcej osoby – manžela (otca) je pre rodičku nesmierne dôležitá, avšak sú aj rodičky, ktoré si neželajú prítomnosť svojich manželov pri pôrode. V rámci rozvoja zdravotníctva by teda kompetentné úrady mali uvažovať o tom, ako čo najviac priblížiť prostredie pôrodníc rodinnému prostrediu, ktoré je zo svojej podstaty prirodzené.

Spomenuli ste aj slovíčko odcudzenie. Pociť odcudzenia som veľmi intenzívne vnímala pri svojom druhom pôrode a týkal sa môjho staršieho, vtedy 2,5-ročného synčeka. Toho sa veľmi dotklo, že mama zrazu bola 8 dní preč a on s ňou, okrem veľmi krátkej návštevy, nemohol byť. Keď sme odchádzali z pôrodnice a sestrička nám obliekala novorodiatko, tak nám umožnila, aby starší synček bol v miestnosti, kde sme chystali bábätko. Myslím, že práve ten pocit odcudzenia spôsobil, že sa mu zdalo vhodnejšie vziať si domov inkubátor z kúta miestnosti, ako ten malý uplakávaný batôžek, ktorý ho obral o mamu na taký dlhý čas. Toto je nepochybne pre ďalšie deti v rodine, a najmä, keď sú ešte maličké, dosť traumatizujúca skúsenosť.

Poznatky vied sa neustále rozširujú, a teda aj spomínané neprirodzené odlúčenie novorodenca od matky hneď po pôrode sa zanecháva, keďže novonarodené dieťa sa po pôrode má priložiť matke, kde bezprostredný priamy telesný kontakt má pozitívny efekt pre matku i dieťa. Pri všetkých pôrodoch som mal možnosť sledovať a uvedomiť si, ako je novorodenec prirodzene naladený na objatie matky a na priloženie k prsníku, ako hneď vzťahovo reaguje na matku. Isteže pre ďalšie deti v rodine je frustrujúce (najmä keď sú veľmi malé), keď matka na určitý čas rodine chýba, k čomu, žiaľ, prispievajú aj pravidlá nemocníc, ktoré neraz sťažujú osobný kontakt členov rodiny s matkou. Chápeť medicínske dôvody, riziko zavlečenia infekcie a podobne, ale zbytočnému byrokratickému sťažovaniu kontaktu rodiny s matkou, ktorá tam musí niekoľko dní pobudnúť, by sa malo legislatívne zabrániť. V rámci rozvoja pôrodnickej zdravotnej starostlivosti by sa malo prihliadať práve na prirodzené aspekty vzájomného vzťahu jednotlivých členov rodiny, aby mohli byť čo najviac spolu a neboli striktné limitovaní návštevými hodinami. Na druhej strane si uvedomujem, že nemocnica (ako zložitý komplex inštitucionálnych vzťahov) funguje podľa určitých pravidiel, a že na oddelení nemôže byť nekontrolovateľný chaos. Treba však zohľadňovať ľudskú prirodzenosť a dôstojnosť rodičov a rešpektovať rodinu ako celok. Ostatné aspekty problematiky, ak neohrozujú život zúčastnených, sú vždy významom menej dôležité ako samotná rodina, ktorá je najdôležitejšia.

Dnes sa pôrod prvého dieťaťa posúva do skoršieho veku i preto, že mladí ľudia sú jednoducho nútení sa najskôr postarať o strechu nad hlavou a zabezpečiť si dobrú pracovnú pozíciu, aby zvládli finančne zabezpečiť rodinu. To však prináša aj situácie, s ktorými človek nepočítal. Napríklad, že v čase, keď by sme sa mali postarať o starších chorých rodičov, sami budeme mať ešte povinnosť voči malič-

kým deťom. Potom to neraz nevieme zvládnuť inak, ako hľadaním ústavnej starostlivosti pre rodiča. Táto starostlivosť je však často tak finančne náročná, že si ju starý človek nedokáže sám zaplatiť len zo svojho dôchodku.

Toto som aj ja prežil s mojou veľmi vážne chorou matkou a je evidentné, že podobnú bolestnú skúsenosť má mnoho ľudí, keďže súčasťou života je aj smrť. A práve tu sa v podstate v plnej nahote ukazuje úbohosť celého zdravotníckeho, ale aj sociálneho systému. Na jednej strane si platíme zdravotné poisťenie a na druhej strane, keď nastane reálna situácia vážnej dlhotrvajúcej choroby, tak človek musí mať dostatok peňazí na to, aby mal na štandardnú starostlivosť pre seba alebo svojich blízkych. Čiže nehovorím o nejakom nadštandarde. Napríklad matka, ktorá vychovala viacero detí – dlhodobejšie sa o ne doma starala, a teda má odpracovaných menej rokov – keď sa ocitne v dôchodkovom veku a nebudaj ju prítlačí ešte nejaká vážnejšia choroba, by bez pomoci svojich detí doslova umrela od hladu. Pýtam sa, čo sme to my za civilizácia a čo je toto za štát, ktorý do takejto situácie dostáva nezanedbateľnú časť svojich občanov, ktorí prežívajú svoju starobu často spojenú s chorobami a utrpením? Je neľudské, ak človek, ktorý obetoval svoj život v prospech rodiny a vzdal sa svojej pracovnej kariéry v úsilí vytvoriť zodpovedajúce rodinné prostredie, keď zostarne a ochorie, tak by bez pomoci svojich detí

neprežil. Považujem to za úplne jednoznačný dôkaz, že takýto sociálny systém jednoducho nemôže ďalej fungovať. Táto situácia sa však bude ešte zhoršovať vzhľadom na nepriaznivý demografický vývoj, keď pôrodnosť z dlhodobého hľadiska radikálne klesá. Na toto sa upozorňovalo už pred mnohými desaťročiami, keď kresťanské kruhy z rôznych oblastí vedy hovorili o tom, že pri takomto prístupe k rodine naša civilizácia skôr či neskôr skolabuje. Dnes už pociťujeme morálne, duchovné, kultúrne, hospodársko-ekonomické dôsledky neustále narastajúceho podielu staršej populácie. Chýba prirodzená rovnováha, ako aj to, aby aspoň trochu rástol podiel mladej populácie, a tak podiel starších ľudí neustále narastá. Položím hrôzu vzbudzujúcu otázku: bude sa to v budúcnosti riešiť povinnou eutanáziou, keď sa tento, už dnes neľudský systém, bude chcieť zbaviť ľudí, ktorí sú ekonomicky neproduktívni a vzhľadom na svoj zdravotný stav zaťažujú zdravotníctvo?

Pevne dúfam, že k takémuto riešeniu sa nikdy naša spoločnosť neuchýli...

Dnes to možno znie absurdne, ale rovnako absurdne kedysi zneli aj debaty o legalizácii rozvodov, potratov, umelého oplodnenia a dnes eutanázie pre tých, ktorí to „chcú“. Od absolutizovaného „chcem“ je veľmi blízko k legalizovanému „musíš“. Práve tým, že štát legislatívnym spôsobom obral rodinu o niektoré jej prirodzené kompetencie a práva (príčom ich preniesol na seba), sa v podstate štát stal subjektom, ktorý podkopáva civilizáciu a spoločnosť. Pretože toto odňatie práv a povinností rodiny sa skôr či neskôr negatívne prejaví v celej spoločnosti.

V čom vidíte východisko z tejto situácie?

V snahe vychovať svoje deti tak, aby považovali za normálnu a prirodzenú morálnu povinnosť starať sa o rodičov, keď túto rodičia budú starí, chorí a nevládni. Pre normálnych ľudí to vždy bolo prirodzené a práve to odloženie starých a chorých rodičov do domovov sociálnych služieb považovali za neprirodzené až neľudské. Moje vlastné deti nadobudli osobnú skúsenosť, keď videli našu starostlivosť o ich babičku v niekoľkomesačnom procese umierania na vážnu chorobu. Priamo videli, ako má každý človek s láskou a úctou zrealizovať to, čo je ľudské, čím získali osobnú skúsenosť o nenahraditeľnom význame a dôležitosti rodiny, hoci to stálo nesmierne veľa síl a odriekania. Koľko však stálo síl a odriekania našich vlastných rodičov, aby sa o nás postarali a vychovali nás samých? Dnes sa chcú mladé rodiny osamostatňovať a je to prirodzené. Ale medzigeneračné rodinné kontakty by sa nemali prerušiť a pri odprevádzaní človeka v etape umierania a smrti by zasa blízki ľudia mali ukázať ľudskosť a to, čo je prirodzené, morálne a dobré. Myslím si, že keď deti v rodine nadobudnú túto skúsenosť, tak sa to pozitívne vpisuje do ich duší nezávisle od ich aktuálneho veku, lebo je to živé svedectvo o skutočnom význame rodiny. Rodina je zo svojej podstaty naozaj nezávislou a autonómnou jednotkou a keďže štát do nej neprímerane zasahuje, ako to vidíme dnes, tak to považujem v teoretickej aj v praktickej rovine za neprirodzené, neprijateľné a zvrátené. Skôr či neskôr toto totalitné zasahovanie štátu do manželstva a rodiny skrachuje, avšak ešte pred tým to deštruktívne zasiahne milióny rodín na celom svete.

Mám osobnú, veľmi boľavú skúsenosť s tým, ako ešte pred pár rokmi nefungovala žiadna podpora zo strany štátu v situácii, keď sa pacient rozhodol skončiť doma po viacročnej len onkologickej liečbe, ktorá sa napokon ukázala ako neúčinná a lekár pacientovi oznámil, že už mu môže poskytnúť len paliatívnu starostlivosť. Prosili sme onkologičku, či by nejakým spôsobom mohla rešpektovať pranie jej pacientky, ktorá už nechcela byť hospitalizovaná a či by nám nepomohla zabezpečiť napríklad infúznu terapiu v domácich podmienkach. Jednoznačne mi odpovedala, že ona „cez ulicu“ nepracuje... Nezostalo nám nič iné, ako sa o zomierajúcu mamičku postarať úplne sami, bez pomoci. Štát nás jednoducho prehodil cez palubu, viac ho moja mama nezaujímala. A vonkoncom ho nezaujímalo jej pranie dôstojného odchodu zo sveta doma v rodinnom prostredí.

Vaše slová len potvrdzujú, že tento antirodinný sociálny a zdravotný systém dobre nefunguje, lebo nerešpektuje autonómiu rodiny. Nechcem tvrdiť, že je *a priori* zlý vo všetkom, čo sa týka zdravotnej a sociálnej starostlivosti, pretože niekedy supljuje (z rôznych príčin) nefungujúcu alebo rozvrátenú rodinu v rámci subsidiárnej pomoci. Ale nie je to jediný štandard ani žiadna exkluzívna paradigma, ktorej sa musíme úzkostlivo držať a nevybočiť z jej zadaného legislatívneho rámca. Rodinné prostredie je predsa len nenahraditeľné a keď už pacient sám vie (na základe objektívnych medicínskych informácií), že sa blíži koniec jeho života, a niekedy aj sám pacient rezignuje z tohto márneho boja, treba to rešpektovať, ale určite sa neprikláňať povedzme k eutanázii. Treba mu z medicínskej i ľudskej stránky vytvoriť také ľudské prostredie (paliatívny aspekt medicínskej starostlivosti), aby mohol dôstojne a pokojne odísť v kruhu svojich blízkych. A to je niečo, čo tento neosobný zdravotnícky systém nedokáže, lebo systém sám seba povýšil nad chorého a trpiaceho človeka, z ktorého urobil klienta na komerčnom základe.

Myslím, že aj pre rodinu je veľmi dôležité, aby mala možnosť svojho blízkeho dôstojne odprevadiť, postarať sa o neho. A aby sa aj sama pripravila z psychickej stránky na takúto situáciu.

Často len strach z neznámych je dôvodom, prečo ľudia nechávajú svojich blízkych zomierať v nemocnici. Ochudobňujeme sa tým aj o čosi podstatné, čo možno v živote nadobudnúť len vlastnou skúsenosťou. Napokon som zistila, že umieranie nie je to najhoršie. Oveľa horšia musí byť samota pri umieraní. Moja mamička zomrela v láskavom objatí môjho otca a svojich dvoch dcér. Som šťastná, že to tak mohlo byť a že sme jej umožnili to, po čom túžila, zostať doma a neskončiť v nemocnici.

V istom zmysle by sa to nemalo považovať za zvláštne či výnimočné, lebo je to normálne a ľudské, čiže je to prirodzené a je to veľký dar, keď človek môže takto odísť. A je to aj dar pre človeka, ktorý odprevádza umierajúcich, hoci si to ľudia niekedy neuvedomujú. Ľudia sa toho neraz boja, ale netreba mať strach a špekulovať nad tým, čo budeme v tej konkrétnej chvíli robiť. Stačí žiť prirodzene v medziach ľudskej dôstojnosti a človek bude vedieť, čo má robiť. Pri dobrej vôli sa dnes už dá zohnať aj primeraná zdravotnícka starostlivosť – navštevety paliatívnej zdravotníckej služby do domu, pričom tieto služby sa hradia zo zdravotného poistenia. Keď človek úprimne chce a hľadá, nájde spôsob ako riešiť pre niektorých ľudí aj zdánlivo neriešiteľné situácie. Ak je stav starého či chorého zomierajúceho taký ťažký, že nemožno zabezpečiť domácu opateru, vtedy ho možno zveriť do starostlivosti špecializovaného zariadenia. Ale ak mu jeho stav umožňuje zostať v domácich podmienkach, tak považujem skutočne za neľudské a nemorálne, ak chorého a umierajúceho človeka odložíme do nejakého ústavu. Špecializované paliatívne pracoviská sú pravdepodobne výborne vybavené po všetkých stránkach, ale predsa len je tam človek parciálne opustený a vytrhnutý z lona vlastnej rodiny. Láskavú starostlivosť v rodine nedokáže nahradiť žiadne zariadenie. Nič nedokáže človeku na sklonku svojich dní nahradiť to, keď môže byť v kruhu svojej rodiny, v neustálom kontakte a láskavej opatere svojich najbližších. To je pre človeka nesmiernym požehnaním a aj tieto ťažké chvíle potom dokáže oveľa lepšie znášať.

V pokračovaní nášho cyklu rozhovorov s doktorom Balákom sa dotkneme citlivej témy sexuálnej výchovy, ktorá v poslednom čase tak rezonuje v našej spoločnosti.

Zhovárala sa

Renáta Krausová

Dr. René Balák, PhD., je autorom publikácie *Mysterium vitae - Život človeka v rukách dieťaťa 2*, ktorá vyšla v týchto dňoch. Okrem iných bioetických tém, ktorým sa autor venuje, vás dozaista zaujme aj viac ako 70-stranová kapitola Povinná vakcinácia. Bližšie informácie o publikácii poskytuje portál www.theologiamoralis.info.